

НЕТРАДИЦІЙНІ ПРИЙОМИ РОЗКРИТТЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ХУДОЖНИКА-ПЕДАГОГА

Чирва О. Ч.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті розглядаються перспективи використання нетрадиційних методик і прийомів актуалізації та розкриття творчого потенціалу особистості, які базуються на використанні візуальних засобів. На основі огляду поширених нетрадиційних стратегій активізації та розвитку творчих здібностей особистості, простежуються шляхи удосконалення фахової підготовки студентів художньо-графічних факультетів педвузів.

Ключові слова: художник-педагог, особистість, реалізація творчого потенціалу.

Аннотация. Чирва Е. Ч. Нетрадиционные приемы раскрытия творческого потенциала будущего художника-педагога. В статье рассматриваются перспективы использования нетрадиционных методик и приемов актуализации и раскрытия творческого потенциала личности, которые базируются на использовании визуальных средств. На основе рассмотрения известных нетрадиционных стратегий активизации и развития творческих способностей личности, прослеживаются пути совершенствования профессиональной подготовки студентов художественно-графических факультетов педвузов.

Ключевые слова: художник-педагог, личность, реализация творческого потенциала.

Annotation. Chirva O. Untraditional ways of revealing of creative potential of future painter-teacher. The perspectives of utilization of untraditional methods and ways of actuating and revealing of a personality's creative potential, which is grounded on a using of visual means, are considered in the article. On the basis of examining of spread untraditional strategies of stirring up and developing of creative abilities of a personality the ways of perfection of professional training of art departments students of teachers training institutes are observed.

Key words: painter-teacher, personality, realization of creative potential.

Постановка проблеми. Головною метою педагогічного впливу на процес творчої діяльності особистості у середніх та вищих навчальних закладах є розкриття творчого потенціалу через актуалізацію сформованих у початковій школі творчих здібностей і якостей та гармонізацію всієї пізнавально-творчої сфери особистості. Важливість вирішення проблеми підготовки фахівця готового до творчої продуктивної праці не викликає сумніву. Особливо актуальною вона залишається на творчих, художніх факультетах педагогічних вузів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначена проблема не нова. Протягом минулого століття вона вирішувалась шляхами

розвитку художніх здібностей, засвоєнням спеціалізованих технік і формуванням професійної майстерності студентів.

Психологи розглядали проблеми розвитку творчих здібностей засобами образотворчого мистецтва у рамках фрейдизму, біологізаторського напрямку, гештальтпсихології і теорії сенсорної організації і пізнавальних структур (праці Брунsvіка, Вудвордса, Еймса, Хебба та ін.). Гносеологічний підхід 30-40-років (О. О. Потебня, В. Гумбольдт) також визначив важливі раціональні прийоми розвитку творчих здібностей.

Якісно новий рівень у дослідженнях 60-70 років забезпечив підхід до вирішення проблем розкриття творчого потенціалу особистості на засадах поєднання емоційних і раціональних процесів. Великий вплив на створення теорії творчості справили праці Гілфорда з питань розвитку дивергентного мислення, Торранса з розвитку креативності мислення, дослідження Б. Г. Ананьєва, П. Я. Гальперіна, А. М. Леонтьєва, Б. М. Теплова, Д. М. Узнадзе присвячені операційним аспектам творчої діяльності.

Можливості розвитку творчих здібностей особистості через застосування образотворчої діяльності як знаково-символічної розкривають дослідження В. С. Мухіної, Н. Г. Салміної, І. С. Якіманської. Сучасні дослідження Р. Арнхейма, Ж. Лакана, П. Рікера, В. С. Ротенберга, К. Г. Юнга демонструють комплексні підходи до визначення ролі образотворчої діяльності у розкритті творчого потенціалу особистості і відкривають нові можливості експериментальних досліджень.

Педагогічні дослідження починаючи з "Великої дидактики" Я. А. Коменського і "Азбуки спостереження" І. Г. Песталоцці накопичили величезний досвід формування творчої особистості засобами образотворчої діяльності. Це "геометральний метод" систем І. Д. Прейслера, Шмідтів, братів Дюпюї, А. П. Сапожнікова, розвиваюча методика П. П. Чистякова, досвід інших видатних художників-педагогів, "виховні технології" гуманістичної педагогіки (у працях М. Монтессорі, Р. Штайнера, С. Френе).

Сучасні дослідження Д. В. Вількєсва, О. А. Дьоміна, В. І. Євдокімова Л. В. Занкова, І. Т. Огороднікова, Ю. А. Полуянова, Г. І. Шамової висвітлюють внутрішні дидактичні умови поєднання

візуальних і вербальних засобів навчально-виховного процесу для становлення творчої особистості. Дослідниками розроблено велика кількість різноманітних видів самостійних вправ (В. С. Кузін, М. М. Ростовцев, Б. М. Неменський), графічні вправи по пам'яті, за уявою та уявленням (Т. Ф. Беляєв, О. А. Авсіян), системи проблемних, пошуково-творчих графічних завдань (О. О. та І. А. Барташнікови, А. З. Зак, О.Є. Падалко).

Формулювання цілей статті. Розроблені на сьогодні методики і прийоми розвитку творчих здібностей студента за рахунок розвитку активної уяви і уявлення (рисунок за пам'яттю, уявою, швидкі накидки та замальовки, тривалий композиційний пошук і т. і.) необхідно доповнити методиками застосування і контролю пасивної уяви на стадіях виношування замислу, імпровізації, інсайту, які зберігає досвід нетрадиційного використання візуальної та зображальної діяльності щодо концентрації, розширення та змін станів свідомості.

Розвиток теорії художньої творчості потребує вивчення і комплексного аналізу можливостей впливу образотворчої діяльності як на свідомі, так і позасвідомі і підсвідомі компоненти інтелектуальної сфери особистості.

Нетрадиційні методи використання образотворчої діяльності для актуалізації творчого потенціалу особистості все ще залишаються поза увагою науковців. Стаття присвячена розгляду головних стратегій нетрадиційного використання візуальної інформації та зображальної діяльності у активізації і розкритті творчого потенціалу особистості.

Результати дослідження. Вивчення різних підходів до використання образотворчої діяльності у становленні творчої особистості художника-педагога доводить, що теоретичною і експериментальною наукою, мистецтвом накопичено величезний досвід актуалізації і розвитку творчого потенціалу за рахунок впливу на свідому сферу особистості.

Зазначений досвід представляє змістовний аспект художньої освіти і потребує, в сучасних умовах, ретельного аналізу, теоретичного узагальнення і комплексного використання у навчально-виховному процесі як діяльнісно-творчого компоненту. Тобто, більшої уваги заслуговують технології і методи становлення різних способів творчої діяльності. Студент має отримати досвід творчої діяльності,

визначитись щодо власного пізнавально-творчого “профілю” (за І. С. Якіманською (5).

Вирішення проблеми, на наш погляд, знаходиться у межах розкриття загального творчого потенціалу особистості, оволодіння нею стратегіями творчої діяльності та саморозкриття особистісного стилю професійної діяльності за рахунок особистісно-діяльнісного підходу до організації навчання на художньо-графічних факультетах педагогічних університетів.

Сьогодні “усвідомлення людини як особистості, теоретичне обґрунтування шляхів її соціалізації, росту та преображення засобами культури та науки складає основу педагогічного знання” (2,10). В умовах культурологічного підходу до проблем становлення творчої особистості особливого значення набувають дослідження візуальних текстів як ефективного засобу набуття досвіду творчої діяльності і визначення власного художнього стилю.

Відомо, що культурні надбання набувають значення лише в індивідуальному контексті. Особливого значення візуальні засоби набувають в умовах персоналізованої освіти – системи, яка за визначенням В. П. Беспалько “будується з урахуванням домінантних спеціальних здібностей та психічної спрямованості кожного окремого учня для його унікального особистісного розвитку” (1, 92).

Педагогічний вплив повинен мати випереджаючу, терапевтичну спрямованість та інструментарій, за допомогою якого можливі якісні і кількісні вимірювання змін пізнавально-творчої інтелектуальної сфери особистості. Заміна предметно-дисциплінарної педагогіки корекційною, превентивною педагогічною теорією потребує вдосконалення використання засобів навчання, розробки і впровадження нових ефективних технологій.

Інтерес з цього приводу викликають міждисциплінарні дослідження Серова М. В. Проведений ним аналіз семантики колористичних канонів у традиційних культурах дозволив об’єктивувати світло-кольорові відносини відповідно головним функціям інтелекту і створити модель “фізико-психо-фізіологічної системи вимірювань у хроматизмі, яка органічно поєднала фізику і психіку, зовнішній та внутрішній світ, тобто світло і колір зовнішньої

середі з інтелектом людини як відкритою системою” (4,225). Зазначене дослідження демонструє можливість формалізації уявлень та понять у психолого-педагогічних дослідженнях і використання точних наукових одиниць їх вимірювання.

Сутність творчої діяльності будь якого напрямку (за В. Козловим) полягає у подоланні рамок наявного буття: часу та місця. “Вихід за межі відомого, освоєного, окультуреного складає сутність того, що ми називаємо трансцендентним проектом в історії людства” (3,11). Процеси творчості, розкриття творчого потенціалу особистості щільно пов’язані з дослідженням незвичайних станів свідомості, якими займається сучасна трансперсональна психологія і розробкою технологій на базі превентивної персоналізованої педагогіки.

Розробка і впровадження технологій використання візуальних засобів щодо актуалізації та розкриття творчого потенціалу особистості потребує ретельного аналізу великої кількості нетрадиційних методик.

Існуючи нетрадиційні методики можна розподілити за характером впливу на інтелект людини. Це, насамперед, такі, що поширюють межі сприйняття обмеженої інформації через активізацію недостатніх відчуттів або через наслідування та переживання стану “імаго”. Широке розповсюдження дістали технології використання візуальної інформації та зображальної діяльності щодо самоконцентрації свідомості та медитації. Інтерес викликають методики, які послаблюють контроль з боку самосвідомості і активізують роботу підсвідомості особистості на різних етапах творчого процесу. Але окремого аналізу потребують існуючі методики небезпечного зовнішнього впливу на інтелектуальну сферу особистості (використання алкогольних, наркотичних, психотропних засобів, голодування, шаманізм та таке інше).

До методик, що поліпшують візуальне сприйняття та активізують творчі процеси особистості, належать дослідження І. Ю. Матюгіна (керівника центру ейдетичної пам’яті), Л. П. Грімака (доктора медичних наук). Вони доводять, що організована певним чином візуальна інформація забезпечує миттєве запам’ятовування. Але використання запропонованих методик розвитку ейдетичної пам’яті потребує від особистості вміння усвідомлювати, узагальнювати інформацію, тобто активно управляти власною пам’яттю.

Інтерес викликають акторські технології активізації творчого стану. Акторська емоційна гімнастика О. В. Бояршинова зумовлює пробудження стану натхнення, актуалізацію творчих сил. Фіксація комплексу зазначених емоційних станів можлива як за рахунок фізичних вправ, так і через опорні візуальні сигнали-образи. Акторські методики “проникнення” доктора Гастона фон Дюльферта та інших дослідників спрямовані на усвідомлення специфічних рис персонажу через відтворення його образу у власній підсвідомості. За таких умов відчуття, думки, погляди образу стають власністю актора. Поряд з цим, В. В. Авдєєв пропонує зосередитись на образі власного тіла і прислухатися до власних відчуттів. Таким чином, включаються механізми підсвідомості, які відновлюють процеси саморегуляції та запобігають виникненню стресових, депресивних станів.

Зазначені процеси перевтілення, вживання в образ притаманні також і образотворчій діяльності. Відповідно прийоми активізації зазначених емоційних станів можуть виявитись корисними під час виконання самостійних завдань творчого характеру. Не менш важливими виявляються прийоми емоційної саморегуляції на різних етапах творчого процесу. Враховуючи набутий досвід управління емоційною сферою інтелекту особистості, маємо погодитись, що проблема копіювання видатних художніх творів та способу творчої діяльності як художників, так і педагогів набуває нового значення. Копіювання картини, більш того, творчої манери майстра, відповідно закону зворотної дії Карслуе Германа Ріхтера дозволяє не лише засвоїти технічні прийоми художньої діяльності, але й збагатити емоційний досвід, поширити арсенал стратегій творчої діяльності, розвинути власні творчі здібності.

Нетрадиційні методики активізації творчого потенціалу людини за рахунок переживання незвичайних станів свідомості (технології С. Грофа, Бутейко, В. М. Райкова, Х. М. Алієва, І. П. Ратова, О. Будзи, досвід використання певних прийомів у буддизмі, суфізмі, даосизмі, різних напрямків йоги, християнстві,...) та звільнення від контролю свідомої сфери демонструють величезні можливості використання візуальних засобів для корекції, гармонізації, розвитку та становлення пізнавально-творчої сфери особистості. Прийоми пробудження

внутрішніх візуальних образів, медитативна образотворча діяльність, методи управління ними, навички програмованої саморегуляції, на яких засновані зазначені технології, можуть бути використані в процесі виконання творчих завдань та саморозкриття творчого потенціалу особистості. Такі технології можуть бути корисними при створенні умов педагогічної взаємодії, співтворчості, моделюванні творчого середовища або творчого стану окремої особистості.

Певної уваги та аналізу потребують невербальні методики моделювання системи уявлень особистості, які запропоновані нейролінгвістичним програмуванням. Дослідження взаємовпливу бази психічних переживань та процесів формоутворення і використання певних конструкцій художніх образів в творчій діяльності мають важливе значення для розвитку художньої педагогіки.

Висновки. Розкриття нетрадиційних прийомів використання образотворчого мистецтва щодо впливу на творчий потенціал особистості, розвиток інформатики, міждисциплінарні наукові розробки дають можливість говорити про світло-колеристичні візуальні тексти як про універсальний культурологічний засіб пізнання та самопізнання, навчальний засіб, що поєднує багатство емоційних переживань і можливість чітких наукових вимірювань головних функцій інтелекту.

Гармонійний, рівнобічний прояв емоційних, аналітичних і більшою мірою художніх та педагогічних здібностей студентів художньо-графічних факультетів залежить від оволодіння ними різними прийомами актуалізації власного творчого потенціалу і керованого використання стратегій творчої діяльності із залученням свідомих, підсвідомих і позасвідомих компонентів інтелектуальної сфери особистості.

Спрямованість навчально-виховного процесу на особистість студента, врахування особливостей його пізнавально-творчої сфери, комплексне і системне використання певних, суб'єктно спрямованих методів розкриття і розвитку творчого потенціалу створять умови для ефективного навчального процесу на художньо-графічному факультеті, розвитку як загальних творчих, так і спеціальних художніх і педагогічних здібностей студентів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Окреслена у статті галузь питань залишається найменш дослідженою

хоча в умовах підвищеної уваги педагогіки до культурологічного, персоналізованого, превентивного підходів в організації освітніх систем, виявляється найбільш актуальною. Недостатньо вивченим залишається, також, досвід комплексного впливу різних видів мистецтв та художньої діяльності на становлення творчих якостей та здібностей особистості.

Література

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989.
2. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика: Учебное пособие. – Кривой Рог: КГПУ, 2004. – 304 с.
3. Майков В. В., Козлов В. В. Трансперсональная психология: Истоки, история, современное состояние. – М.: ООО Издательство АСТ и др., 2004. – 603 с.
4. Серов Н. В. Светоцветовая терапия. Смысл и значение цвета: информация – цвет – интеллект. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
5. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 1996. – 96 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ АКВАРЕЛЬНОМУ ЖИВОПИСУ НА СПЕЦКУРСІ З ТЕХНОЛОГІЇ ЖИВОПИСНИХ МАТЕРІАЛІВ

Щербакова Л. А.,

Криворізький державний педагогічний університет

***Анотація.** В статті розглядається удосконалення процесу та методів навчання акварельному живопису, формування знань, вмінь та навичок, як компонентів розвитку творчих здібностей у студентів.*

***Ключові слова:** удосконалення, акварельний живопис, знання, вміння, навички, творчість.*

***Аннотация.** Щербакова Л. А. “Усовершенствование методов обучения акварельной живописи на спецкурсе по технологии живописных материалов”. В статье рассматривается усовершенствование процесса и методов обучения акварельной живописи, формирования знаний, умений и навыков, как компонентов развития творческих способностей у студентов.*

***Ключевые слова:** усовершенствование, акварельная живопись, знание, умение, навыки, творчество.*

***Annotation.** Shcherbakova L. “Improvement of process and methods of teaching of the water-colour painting on the special course from technology of the water-colour painting for the students of the first courses of khudozhestvenno-grafycheskykh faculties of pedynstytutov”. The improvement of process and methods of teaching of the water-colour painting, forming of knowledges, abilities and skills is examined in the article, as components of development of creative capabilities at students.*

***Keywords:** improvement, water-colour painting, knowledge, ability, skills, creation.*

Постановка проблеми. Важливою задачею виховання всебічно і гармонійно розвинутої особистості є естетичне виховання та художня освіта підростаючого покоління. Формування відчуття прекрасного, розвинення вмій цінити і розуміти красу оточуючого середовища, витворів мистецтва, безпосереднім чином зв'язано з розширенням і удосконаленням підготовки викладацьких кадрів з дисциплін образотворчого циклу на спеціальних факультетах вищих навчальних закладів.

Задачі професійної підготовки студентів художньо-графічних факультетів, як в галузі теорії і методики образотворчого мистецтва, так і в галузі практичних професійних вмій та навичок художньо-творчої діяльності, набувають все більшої теоретичної значимості і практичної актуальності, є відображенням поставлених задач з реформування змісту фахової підготовки, розроблених в державній національній програмі "Освіта".

У зв'язку з цим в сучасній педагогіці значно активізуються науково-методичні і психолого-педагогічні дослідження з питань удосконалення навчального процесу.

Удосконалення процесу навчання припускає зростання його ефективності засобами які уникають перевищення витрат часу та зусиль студентів і викладача. Досконало вибраний варіант у навчанні повинен давати максимальні результати у формуванні знань, вмій та навичок студента, при чому рівень одержаних результатів повинен співвідноситися з можливостями кожного студента з найменшими витратами.

Методика планування оптимальних шляхів у навчанні ґрунтується на рішенні цілого комплексу різних задач. Методика оптимізації та удосконалення навчального процесу затвердженням Ю. К. Бабанського, передбачає цілісний, усвідомлений вибір та побудову найбільш ефективного варіанту організації навчально-виховного процесу на основі системного підходу.

В зазначеній проблемі удосконалення навчання акварельному живопису увага сконцентрована на аналізі методів роботи в акварельному живописі як засобів удосконалення навчального процесу в живописі та розвитку професійної і творчої майстерності майбутніх художників-педагогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом в педагогічній теорії і практиці йде активний пошук шляхів удосконалення методів навчання. Розроблено цілий ряд важливих досліджень, які розкривають структуру педагогічної діяльності, загальні закономірності, та механізми формування особистості сучасного вчителя. До них слід віднести праці таких наукових діячів, як Абдуліної О. А., Азарова Ю. П., Архангельського С. І., Гоноволіна Ф. К., Кузьміної Н. В., Сластьоніна В. А., Самаріна Ю. А., Хмелюк Р. І., Щербакова А. І. та ін. Дослідження сучасних педагогів та психологів з проблеми підготовки вчителя доводять, що чітка професійно-педагогічна направленість навчально-виховної роботи у вузі має позитивний вплив на розвиток творчої активності студентів в учбовій діяльності, більш активно формує у них знання, вміння та навички, необхідні в роботі майбутньому вчителю.

Рішенню питань професійної підготовки викладачів образотворчого мистецтва присвячений ряд наукових праць Алексеєвої Л. В., Боголюбова Н. С., Беди Г. В., Кузіна В. С., Медведева Л. В., Масленнікова А. І., Ростовцева Н. Н., Смірнова Г. В., Терентьева А. Є., Трисельова А. А., Унковського А. А., Шорохова Є. В., Шпікальової Т. Я., Черкасова В. Д., Яшухіна А. П. та ін.

Задачі та зміст професійно-педагогічної підготовки вчителів образотворчого мистецтва на художньо-графічних факультетах педагогічних інститутів визначають важливу роль спецкурсу “Технологія живописних матеріалів”, важливою складовою якого є техніка і методи роботи в акварельному живописі. Фактично це – одна з провідних фахових дисциплін професійної підготовки студента, без якої неможливе успішне навчання з живопису.

В зв'язку з цим, в теорії та практиці художньо-педагогічного навчання назрів ряд проблем, до яких відноситься проблема організації процесу навчання і методів навчання акварельному живопису на спецкурсі “Технологія акварельного живопису” для студентів перших курсів художньо-графічних факультетів педагогічних університетів та інститутів.

Практично відсутні наукові дослідження, присвячені процесу і методам навчання акварельному живопису, немає програми,

методичних рекомендацій, досліджень, присвячених специфіці формування професійно-педагогічної направленості студентів на заняттях з акварельного живопису.

З урахуванням цих обставин і визначилася тема даної статті, мета якої сформульована таким чином: науково обґрунтувати сучасні методи і форми удосконалення ефективності викладання акварельного живопису на спецкурсі “Технологія акварельного живопису” в загальній системі професійної підготовки студентів художньо-графічних факультетів педінститутів, підвищення їх естетичного виховання шляхом знаходження найбільш ефективних методів навчання, установлення науково-теоретичних і методичних умов, які забезпечують формування професійно-педагогічної направленості спецкурсу.

Отримані результати. Формування професійно-художньої підготовки студентів в навчанні акварельному живопису могло б бути суттєво покращене, якщо:

- весь учбовий процес, кожне заняття з акварельного живопису буде супроводжуватися вирішенням проблемних художньо-педагогічних задач;
- керівникові і студентам будуть ясними і зрозумілими мета і задачі їх діяльності. Це означає, що на кожному занятті керівник спецкурсу повинен проводити конкретні установки на рішення студентами як художніх, так і педагогічних задач;
- в процесі акварельного живопису буде здійснюватися тісний взаємозв'язок теоретичної і практичної, художньої і педагогічної підготовки студентів.

Таким чином:

1. Успіх в навчанні з акварельного живопису на спецкурсі знаходиться в прямому зв'язку із забезпеченням усвідомленого підходу студентів до виконання завдань, чітким визначенням дидактичних задач, вірним відбором матеріалу і його методичного оформлення, рівнями різноманітності завдань, змістом дидактичного матеріалу, формами і прийомами повтору засвоєного.

2. Ефективність роботи студентів залежить від організації навчального процесу, в якому повинно бути вірно вибрано місце, об'єм та час того чи іншого завдання, з урахуванням контингенту студентів. По ходу цього процесу повинно мати місце послідовне ускладнення роботи, зріст ступеня самостійності студентів, підтримання максимально високого рівня пізнавальної активності студентів на протязі всього часу виконання все більш складних завдань.
3. Результат навчання, як правило, залежить від системи навчання, її структури і змісту. Така система повинна передбачати відповідну кількість різноманітних завдань, спрямованих на організацію розумової діяльності студентів, здобуття ними певних знань, умінь та навичок.
4. Система завдань повинна формувати знання, вміння та навички, які відрізнятимуться рухомістю і пристосованістю до різних ситуацій об'єктивної діяльності.

Процес викладання технології акварельного живопису на художньо-графічному факультеті проводиться в два етапи: пошуковий та формуючий. Останній носить навчальний характер.

В основі методів використані: метод аналізу завершених робіт студентів, метод нагляду та метод бесіди.

Для оцінювання якості виконання практичних завдань є такі критерії:

- правильність виконання простих акварельних завдань,
- правильність виконання більш складних завдань з доповненими матеріалами;
- правильність виконання довгострокового етюду в змішаній техніці,
- культура живописних співвідношень.

Вивчення спецкурсу зумовило такі основні вимоги:

1. Здібність глибоко зацікавити студентів.
2. Широкий зв'язок з дисциплінами живописного циклу (живопис індивідуальний, композиція).
3. Зв'язок завдань програми спецкурсу з завданнями шкільної програми з малювання.

4. Глибокі історично побудовані зв'язки зі сміжними видами мистецтва: малюнок та живопис.

5. Посильність.

Таким чином, такі види навчання, як спецкурс, дають можливість максимально урахувати індивідуальні особливості та здібності студентів. Доцільно використовувати знання, здобуті на спецкурсі, як своєрідними етапами підготовки до педагогічної практики та підготовки задуму дипломних робіт та їх виконання. Дипломні роботи відіграють важливе значення, тому що вони є не тільки завершальним етапом професійної підготовки, але й сприяють перевірці знань, вмінь та навичок роботи з живописними матеріалами, дають можливість виявити свої творчі здібності.

Спецкурс суттєво доповнює програму курсу з академічного живопису. На ньому студенти мають необмежені можливості ознайомитися з технологічними та методичними прийомами в акварельному живописі:

- заливками простими та складними,
- з градацією в тоні,
- з кольоровим колом,
- з лесіровним методом роботи,
- з корпусним методом роботи,
- з допоміжними матеріалами (вугілля, чорнила, туш, віск, гліцерин, клейстер, мед, жовток яйця, кольорові олівці, білила тощо).

Діяльність студентів на спецкурсі пов'язано зі створенням творчих робіт, які мають вихід на дипломний проект та подальшу творчу діяльність.

Процес здобуття знань, вмінь та навичок з технології акварельного живопису та процес розвитку у студентів педмайстерності неможливо відокремлювати. Розвиток повинен здійснюватися паралельно. У зв'язку з цим, не слід розподіляти завдання спецкурсу на учбові та творчі. Всі учбові завдання несуть в собі елементи творчості. Творчу активність можливо розвивати, створюючи певні психолого-педагогічні умови до конкретної області діяльності. В цьому випадку народжується інтерес, який переходить при педагогічно-професійній

спрямованості в постійну потребу до творчої діяльності. Потребу в художній творчості необхідно формувати шляхами розкриття перед студентами природи творчості.

Висновки. Ефективними шляхами удосконалення навчання студентів художньо-графічних факультетів педагогічних інститутів зі спецкурсу: “Технології та методи роботи в акварельному живописі” є:

- широке використання системи наочності, серед яких важливе значення має комплекс посібників на слайдах із зразками акварельного живопису видатних митців попереднього та теперішнього періоду,
- активне включення в процес викладання акварельного живопису питань з історії розвитку живопису як виду мистецтва та важливої образотворчої дисципліни,
- проведення вступних бесід перед вивченням курсу “Технологія акварельного живопису”,
- введення в зміст спецкурсу завдань, які перемижуються з завданнями шкільної програми, зважаючи на вікові особливості та інтереси дітей,
- послідовне ускладнення завдань від “простих” до “складних”,
- введення в зміст спецкурсу завдань, які дають можливість отримати високі якості технологічного процесу та професійно-педагогічної майстерності, що допомагає майбутнім вчителям мати тверду професійну основу знань, вмій та навичок.

Перспективи подальших досліджень. Актуальність проблеми для вищої та початкової освіти передбачає продовження дослідження, а отримані висновки – впровадження в навчальний та творчі процеси.

Література

1. Державна національна програма “Освіта”. Україна XXI століття. – К.: Райдуга, 1994. – С. 14.
2. Закон України “Про вищу освіту” // Освіта України. – № 95. – 1997. – С. 8.
3. Дидактика середньої школи. – М.: Просвіта, 1982. – С. 188.
4. Алехин А. Д. Система підготовки учителя образотельного искусства. – М., 1993. – С. 17.
5. Бабанский Ю. К. Поташкин М. М. Оптимизация педагогического процесса (в вопросах и ответах). – К.: Рад. школа, 1984. – С. 296.
6. Баранов С. П. Педагогіка. – М.: Просвіта, 1981. – С. 267.
7. Буга П., Карпов В. Технология обучения в высшей школе (о результатах конкурса). – 1991-95. – С. 14.

8. Громов Е. С. Природа художньої творчості. – М.: Просвіта, 1986. – С. 31.
9. Капланова С. Г. Русская акварельная живопись. – М.: Искусство, 1968. – С. 5-7.
10. Совершенствование профессиональной и методической подготовки студентов художественно-графических факультетов педагогических вузов / Под общ. ред. Н. И. Ростовцева. – Ростов-на-Дону, 1989. – С. 15.
11. Терзян С. С. Формирование зрительных представлений у студентов 1-3 курсов художественно-графических факультетов пединститутов в процессе обучения живописи. – М., 1990. – С. 18.
12. Ростовцев Н. Н., Терентьев А. Е. Развитие творческих способностей на занятиях рисования. – М.: Просвещение, 1987. – С. 49.
13. Трошичев А. А. Общие понятия техники акварели. – М.: Искусство, 1962. – Т. 2. – С. 64.
14. Яшухин А. П. Живопись. – М.: Просвещение, 1985. – С. 44.
15. Little Jonson. The Technology of water-color painting. – London, 1939.

ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЕ ЭТАПЫ РАЗРАБОТКИ УЧЕБНОЙ КОМПОЗИЦИИ

Щербаков О. Ю.,

Криворожский государственный педагогический университет

***Аннотация.** В статье рассматривается проблема дидактических условий и приемов формирования закономерностей, средств и правил построения картины, как компонента развития творческих способностей студентов.*

***Ключевые слова:** создание, композиция, закономерности, средства, приемы, образ, творчество.*

***Анотація.** Щербаков О. Ю. "Початкові етапи розробки учбової композиції". В статті розглядається проблема дидактичних умов та прийомів формування закономірностей, засобів та правил побудови картини, як компонента розвитку творчих здібностей студентів.*

***Ключові слова:** створення, композиція, закономірності, засоби, прийоми, образ, творчість.*

***Annotation.** Shcherbakov O. "Primary design times of educational composition". The problem of didactic terms and receptions of forming of conformities to the law, facilities and rules of construction of picture is examined in the article, as component of development of creative capabilities of students.*

***Keywords:** creation, composition, conformities to the law, facilities, receptions, appearance, creation.*

Постановка проблемы. На художественно-графических факультетах педагогических вузов курс композиции ставит своей целью не только изучение закономерностей, средств, приемов и правил построения картины, но и развитие творческих способностей студентов.

Создание произведения искусства представляют собой сложнейшее явление, в котором содержание и форма приведены к

единству. В результате завершения творческого процесса содержание целиком переходит в форму. Анализ этого перехода, совершаемого через ряд периодов творческого процесса, – важнейшая задача теории искусства. С этой целью приходится расчленять процесс создания произведения на части или элементы, не забывая о том, что это возможно сделать только теоретически.

Среди основных периодов творческого процесса особо важными следует признать периоды первоначального накопления, возникновения и вынашивания замысла, так как от их продуктивности во многом зависит итог работы над картиной. Студенты, которые встали перед проблемой разработки будущего произведения, должны особенно сосредоточенно подойти к этому вопросу.

Анализ исследований и публикаций на данную тему. Композиция охватывает практически весь творческий процесс, представляющий собой чрезвычайно сложное явление. Не случайно к изучению этого феномена подключились эстетики, философы, физиологи, социологи, психологи, педагоги. В частности этим вопросом занимались Алпатов М. В. [1], Волков Н. Н. [2], Никифоров Б. М. [3], Ростовцев Н. Н. [3] и другие. Но у всех авторов процессы рождения композиции не выделены в отдельный самостоятельный вопрос, либо вопрос рассматривается не в контексте педагогических вузов, без учета специфики художественно-графических факультетов.

Формирование целей статьи. Целью данной статьи является организация у студента системного подхода к разработке картины.

Полученные результаты. Основные закономерности выстраивания композиции объективны, они существуют независимо от особенностей тех или иных школ, направлений, течений, от субъективных взглядов. Поэтому прежде чем говорить о закономерностях разработки картины, необходимо сказать о самом процессе творчества, о его сущности, основных этапах.

Если сравнить протекание творческого процесса в сознании ученого и художника, то, несмотря на специфические отличия, здесь можно обнаружить общие сходные фазы.

Первый этап – постановка научной проблемы – по сути дела равнозначен замыслу художника. Второй этап – поисковый – совпадает

с периодом накопления жизненных впечатлений и других материалов. Третий этап – открытие, нахождение нужного решения. Четвертый – анализ и обоснование – соответствует композиционной разработке найденного сюжета. Пятый этап – реализация научного знания, его выход в систему обучения, культуры и практической деятельности – подобен выставке художника.

Из всех этапов особенного внимания заслуживают подготовительные, определяющие итог работы над картиной. Продуманность замысла сокращает лишние переделки, изменения и положительно влияет на качество будущей композиции, избавляет ее от случайных, невыразительных деталей. Первоначальный замысел, представляющий собой эскизную основу будущего произведения, как правило, отличаются следующие конкретные элементы: сюжетная завязка, достаточно ясные наброски логической связи частей, основы образов, а также предполагаемые средства выразительности. В процессе возникновения замысла у студента особенно активно должно работать воображение, фантазия, мышление, происходит отбор художественных средств в соответствии с содержанием.

Фактически первые композиционные эскизы сочиняются по воображению на основе зрительной памяти, прошлых наблюдений, восприятий, представлений. Кроме того, в набросочном материале такого рода студент не скован натурой и свободнее варьирует на пути реализации авторского замысла.

Поиск композиционного решения живописной работы осуществляется посредством работы над предварительными эскизами небольшого размера. Масштаб 1/8 – 1/16 стандартного листа.

Таким образом, студент должен пройти три этапа разработки идеи. Первый – абстрактные линейные схемы композиций, то есть разработка конструктивной идеи. Второй – тональные варианты решений. Третий – цветовые или колористические варианты. В дальнейшем данный вид работы обогащается натурным материалом: набросками, зарисовками, этюдами.

При разработке конструктивной линейной идеи изображения решаются основные проблемы цельности композиции, согласованности форм, размеров, интервалов, ритмов и т. п. Решаются в соответствии

содержания варианты форматов. Интересные решения данной проблемы предлагает Р. В. Ковалев [5], взявши за основу выстраивания формата и изображения правило золотого сечения. То есть построение формата от динамического квадрата, расположение главного на линиях золотого сечения будущей картины.

Поиск выразительного и убедительного формата изображения – одна из основных задач при работе над эскизами, при определении композиционного решения живописной работы.

Выбирается формат плоскости, как по размеру, так и по конфигурации, то есть в зависимости от стоящей перед студентом задачи. Практика живописи выработала следующие форматы по конфигурации: прямоугольник, расположенный вертикально, прямоугольник, расположенный горизонтально, круг, овал, квадрат, а также более сложные конфигурации. Формат определяет восприятие изображения в произведении живописи. Вытянутый вверх формат придает изображению ощущение стройности и возвышенности. Холст в виде прямоугольника расположенного по горизонтали, – удобный формат для изображения эпического действия. Чрезмерное увеличение формата по горизонтали, превращает изображение во фризовую композицию, носящую характер. Овал часто применяется для изображения портрета человека, так как его конфигурация легко соотносится с овалом человеческого лица или контуром погрудного изображения. Композиция в квадрате зрительно уравновешенна, так как мысленно соотносится равными центральными осями и равными сторонами границ изображения.

При обсуждении учебно-творческих работ практические советы по композиции относятся обычно к конструктивным задачам построения живописного изображения, к задачам выявления его конструктивно-пластической структуры.

Выстраивая конструктивно-пластическую структуру, студент должен выявить центр композиции, найти сочетание основных пластических масс живописного изображения, в силуэты которых могут войти детали.

В искусстве встречаются разнообразные приемы (схемы) размещения композиционного центра на плоскости. Классический –

совпадение центра с геометрическим центром. Смещение от центра требует мощной акцентировки элементов изображения. Композиционный акцент может находиться как на первом, так и на втором пространственном плане. Большое значение для акцентировки имеет масштаб элементов изображения и их элементов на плоскости. Практика живописи выработала также метод акцентирования посредством объединения элементов изображения в форму приближенную к кругу, овалу, треугольнику и т. п. Геометрические формы в композиции художественного произведения выполняют две функции: выделение главного и объединение элементов изображения, то есть служит средством обобщения пластических масс с целью большей выразительности изображения. Кроме того, абстрагированные от природы, обобщенные формы и их сочетание вносят в изображение также свою собственную символику и настроение. Выявление схем композиции, геометрических форм в ней имеет смысл лишь в случае, когда применяется метод исследования, заключающийся в установлении разнообразных связей формы со смыслом художественного произведения, в противном случае это может привести к неверным, формалистическим умозаключениям, не связанными с содержанием исследуемого произведения.

Второй вспомогательный этап — тональное решение схем композиции, использующее закон трехкомпонентности света, полутени и тени. Данный этап предвосхищает принципиальное решение картона.

Идет ли речь об орнаментальной композиции, натюрморте, пейзаже, портрете или сюжетной картине, нигде нельзя сделать изображение цельным и легко воспринимаемым глазом, если в нем не будет трех компонентов.

Если в изображении заметны четыре, пять и более компонентов, такое изображение не будет цельным, оно будет трудно воспринимаемым.

В графике художник пользуется черным красящим веществом и белой бумагой (светлое и темное). При помощи темного и белого он сможет сделать средний тон. Живописец не может ограничиться только светлым и темным. Он стремится к большому количеству оттенков темного и светлого. Чем больше градаций светлого, среднего и темного

употребил художник, тем живописнее считается его работа. Но это многообразие оттенков только тогда даст организованное для восприятия изображение, когда они объединяются в три основные его группы: светлое, среднее и темное.

Основными следует считать три варианта организации изображения: 1) светлый предмет на темном фоне, 2) темный предмет на светлом фоне, 3) светлое и темное в предмете на фоне среднего тона.

Знание закономерностей тонального решения картины повысит культуру художника, избавит его от ненужной траты сил на интуитивные поиски. На этапе разработки эскиза художник может решить количественные отношения светлотных тонов по занимаемым площадкам в пропорциях золотого сечения, но он не должен превратить это в механическую операцию. Окончательным судьей должен быть его глаз, который может потребовать внесения каких-либо поправок. Художникам известно, что отношения или величины, приемлемые в эскизе, бывают неприемлемыми в большой картине.

Третий этап – решение колорита будущего произведения. Каждое произведение живописи требует своего цветового решения в соответствии с содержанием и планируемым воздействием на зрителя. Но как решить задачу пропорциональных отношений цвета в картине валерного (нюансного) решения, где какой-то основной, ведущий цвет распространяется по всей картине? Художник Д. С. Моор говорит так о роли преобладания ведущего цвета: “Если он равен сумме других красок, он нейтрализуется” [6]. Исходя из этого, главного ведущего цвета в изображении должно быть значительно больше половины. Таким образом, если картина хорошо построена в колорите, когда в ней есть ведущий, преобладающий цвет, говорит о наличии в ней общего цветового тона.

Часто употребляемыми являются выражения: “картина написана в темных тонах”, “картина написана в холодных тонах”. Но это очень общее и неопределенное высказывание. Необходимо общий цветовой тон назвать более конкретно, уподобив его одному из цветовых тонов цветового круга.

Построение колорита может быть осуществлено: 1) на одной краске (с применением черной и белой или без них); 2) на “семействе” красок (на родственных); 3) на красках дающих образование родственно-контрастных цветов и 4) на контрастных сочетаниях цветов.

Подводя итог, необходимо сказать, что при работе над картиной необходимо соблюдать порядок и последовательность. Начальные композиционные разработки можно представить как алгоритм в таком виде: идея, линейная композиция, общий светлотный тон, общий цветовой тон. Анализ процесса творчества показывает, что одного только зрительного восприятия природы недостаточно для ее полноценного изображения. Недостаточно и рисования с природы, чтобы исчерпывающе ее изучить. Поэтому метод первоначальной разработки картины направлен на развитие у студента способности работы образами памяти и представлениями, которые в совокупности с непосредственным восприятием природы создадут динамический образ, реализуемый в художественном произведении. наброски, зарисовки, этюды, работа по памяти и представлению – все это служит надежным средством развития образного мышления и подводит базу под композиционное творчество.

Перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Актуальность проблемы для художественно-графических факультетов высших учебных заведений предусматривает продолжение исследований вопросов композиции в дальнейших, как учебных, так и творческих работ студентов, а полученные результаты – внедрения в творческий процесс при выполнении академических, пленэрных и дипломных работ.

Литература

1. Алпатов М. В. Композиция в живописи. – М.: Л., 1940.
2. Волков Н. Н. Композиция в живописи. – М., 1977.
3. Ковалев Ф. В. Золотое сечение в живописи: Учеб. пособие. – К.: Высш. шк., 1989.
4. Моор Д. Я. Большевик. – М., 1967. – С. 157.
5. Никифоров Б. М. Путь к картине. – М.: Искусство, 1971.
6. Ростовцев Н. Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. – М., 1980.